

Forfatteren, Torbjørn Greipsland, har i samarbeid med Jørgen Dahls etterkommere skrevet en interessant og detaljrik beretning om gården Dal i Hærland. Redaksjonskomitéen i «Haakon» har fått lov til å trykke et fylldig utdrag om både menneskene og gården de bodde på.

«Smaalenenes Avis» hadde i april en bred omtale om livet og menneskene på Dal, skrevet av Torbjørn Greipsland.

Siden Jørgen Dahl (1876–1959) var en sentral person i Eidsberg historielag og oppbyggingen av Folkenborg museum, velger vi her i «Haakon» å fokusere mest på ham og hans nærmeste aner.

Dal – en stor og fin gård med driftige mennesker som behandlet husmennene svært godt

Av Torbjørn Greipsland

Fordi Jørgen Dahl gjorde det mange andre ønsker de hadde gjort, nemlig å skrive ned slektas og gårdens historie, vet vi så mye om folka på Dal gård i Hærland i Eidsberg kommune, hva de gjorde, hva de mente og hvilke skikker de hadde. For historien er uhyre interessant, ikke minst eiernes uvanlig gode forhold til husmennene. Selv om nok noe lignende er gjort på en og annen gård, er det ganske enestående når vi har 20 tettskrevne sider om «skikker og troer» på gården, både om det som er positivt og det som er mindre godt.

Tollef Dahl, Jørgens bestefar, overtok gården i 1834, da han bare var 20 år gammel, født som han var i grunnlovsåret 1814. Samme året giftet han seg med Anne Fransdatter fra Frøshaug i Trøgstad. For å hjelpe til

med friinga hadde han med seg Johan Langsæther fra Trøgstad.

Det fortelles at han ikke hadde sett jenta før de kom frem til gården. Men han fikk ja, og de forlovet seg samme kveld. Andre gangen han besøkte henne, dro han veien om presten for å få ham til å ta ut lysning.

Anne sa senere at hun sa ja til Tollef fordi han hadde gård. Og Tollef skal ha sagt til dattera Lina (gift Hallesby) at det var et fornuftsekteskap begge veier.

Heftig temperament

Tollef var en aktiv bonde. Men han fikk ikke utnyttet den nyriddede jorda slik han ønsket, fordi den etter noen år med korn ble utarmet. Kunstgjødsel fantes ikke den gang.

Tollef var bråsinnt. Men han var godt likt av folk fordi han angret det gale han hadde sagt eller gjort.

Flyfoto av Dal gård i Hærland, vakker gammel slektsgård med en interessant og sterk historie om menneskene som har bodd der. Foto Da-To.

En gang hadde en husmann satt ut garn i samme isråka som Tollef hadde sine garn i. Husmannen hadde tenkt å ta opp garna sine før Tollef kom ut om morgnen. Men Tollef kom før husmannen. Husmannen forteller: «Da jeg kom til gården, fikk jeg en ørefik så jeg slang bortover golvet. Men da jeg kom hjem om kvelden, fikk jeg ei helt ny vadmelstrøye som ikke var bøta mer enn på albogen.»

Var med og styrte bygda

Etter at formannskapslovene var vedtatt i 1857, ble Tollef valgt inn i herrestyret. Han satt der i årene 1844–47, 1852–57 og 1866–69, han var viseordfører 1846–47. Jørgen skriver at Tollef var lite skikket

for offentlige verv og gjøremål. Han var så vant med å handle på egenhånd og ikke god til å samarbeide.

Entreprenør for Hærland kirke

Men han ble med på store arbeidsoppgaver. Han var formann i komitéen som stod for byggingen av presteboligen i Eidsberg. Og han var entreprenøren som bygde Hærland kirke. Even Grini var formann i byggekomitéen. Det betydde at Even var ansvarlig med å skaffe materialer i rett tid. Ingen lett oppgave, og det fungerte ikke alltid så godt (i en tid uten telefoner), så arbeiderne måtte noen ganger vente i dagevis.

Konflikt ble det da Grini hadde bestilt to kirkeklokker. På den ene stod et vers og så Grinis navn. Da Tollef så det, sa han at skal det stå, må du betale for klokkene. Det ville Grini selvsagt ikke, og enden på det hele ble at han filte bort navnet sitt. Forholdet de to i mellom ble ikke godt. Flere problemer

oppstod før kirka var ferdig. Brukseier Anders Furuholmen fra Askim ble hentet inn, og han skrev at «arkitekten hadde ikke forstått sin egen tegning». Men etter betydelige endringer ble bygget godkjent.

Eierskifte

Anne og Tollefs sønn, Christian, (altså Jørgens far) overtok gården så sent som i 1892, og drev den til 1905 da Jørgen overtok. Da Christian var tre år gammel, ble han tunghørt. Allerede da faren, Tollef, så at Christian likte å leke med treull, proklamerte han at han ville bli en god snekker. Det ble han. Han var en meget dyktig håndverker og satte opp snekkerstue. En vinter laget han flere dusin senger som han solgte i Oslo. Tre flotte hjørneskap laget han også.

En ulykke på saga førte til at han mistet mestedelen av venstre hånd i sirkelsaga. Men han greide seg likevel. Nytt vognskur, grisehus, føderådsbygning og låve ble bygd i hans tid.

Foreldrene bestemte

I 1873 ble Christian gift med Maren Thorine Jørgensdatter Westerby. Det var faren som hadde bestemt hvem som skulle bli hans kone. Han hadde sett henne i sving på Westerby og mente hun ville være et godt parti. Mora, derimot, ville han skulle ha giftet seg med Randi Goperud fra Trøgstad.

Christian selv hadde tydeligvis ikke noe å si, slik som tilfellet var også for andre i familien, og for mange andre. Det var et slags arrangert ekteskap.

De fikk bare ett barn, sønnen Jørgen. Han bodde de første seks–sju årene på Westerby. Han var bare tre år gammel da moren døde. Litt senere døde også

Jørgen Dahls besteforeldre, Tollef og Anne (f Frøshaug) Tollef var en aktiv bonde, slik som hans sønnesønn, Jørgen, ble to generasjoner etter. Tollef var entreprenør for Hærland kirke og formann i byggekomiteén for presteboligen, men hans evne til samarbeid var ikke alltid så god. Privat foto

bestemoren. Da hadde ikke Jørgen det lenger så trivelig og bra, selv om morbror Kristian ofte tok ham på fanget. Morfaren gjorde aldri det. Fordi Jørgen stammet, var det flere som gjorde narr av ham. Jørgen skriver om seg selv at han var både slem og nærtagende.

Til Dal

Jørgen ble boende på Westerby til han var nærmere syv år gammel. Da flyttet han til faren og bestefaren på Dal. Begge var da enkemenn. I storsamfunnet på Dal var det mange å være sammen med. Jørgen syntes han hadde det godt.

Både faren og bestefaren lå i kammerset. Jørgen lå i senga til faren

heit inntil veggen. Bestefar Tollef leste Fader Vår og ba noen bønner før de sovnet. Hvis bestefar ble liggende i senga om morgenen til Jørgen våknet, ba han en Fader Vår og æste noen saimevers.

Da Jørgen flyttet fra Westerby, var det meningen at han skulle på skole i Oslo for å få hjelp til å komme over stammingen. Men Jørgen skreik og nektet; han hadde nemlig hørt av noen jenter og gutter på Westerby at på denne skolen slaktet de unger og sa dem på tønner og solgte dem til "Trynetyrken». Jørgen og faren besøkte likevel Lippestads døvstummeskole, Thorshaug, men det ble likevel ikke til at han begynte der, selv om bestyrer t. lippestad tok vel imot Jørgen, og han ble glad i Lippestad. En grunn til at

Jørgen ikke begynte der, var nok at flere mente stammingen ville gå over når han ble eldre.

I stedet ble det privatskole på Havnås, senere allmueskolen (folkeskolen) på Havnås.

Lite nærkontakt

Jørgens far, Christian, var god til å leke med barn når han var på besøk hos andre. Jørgens bestefar, Tollef, var ikke god til det, og heller ikke lot han barn sitte på fanget. Det begrunnet han med at han selv ikke hadde opplevd at faren hans tok ham på fanget. Og det var han nok ikke den eneste som ikke hadde opplevd på den tida. Jørgen opplevde lite nærkontakt og savnet kjærtegn da han bodde på Westerby borte fra faren. Barnepass var kvinnfolkarbeid, ingen

Jørgen Dahl med sin familie, fotografert ca. 1923. Foran fra venstre: Jørgen ved siden av Julie, som i 60 år var husbestyrer. Til høyre kona, Marie. Bak står broren: Kristian, Anne og Ole. Foto: Monsrud, Mysen.

tvil om det. Men når Tollefs kone, Anne, var i fjøset – det var jo kvinnfolkarbeid og ikke mannfolkarbeid – tok Tollef sin tørn med å ta noen runder på tunet med barnevogna og et barn oppi. Neppe noe vanlig syn den gang.

For å hjelpe

Jørgen forteller at en gang han var med faren Christian på saga, reagerte Jørgen på at faren tok imot gamle og brukte bord til høvling. Men da fikk han høre noe han ikke glemte: «Vi gjør vårt arbeid for å hjelpe folk, ikke for fortjenestens skyld».

Storslått begravelse

– 60 hestekjøretøyer fulgte husbonden til grava

Christian døde 21. august 1919. Begravelsen foregikk 1. september. Det begynte med samling i hjemmet på Dal klokka ni med servering av kaffe og kaker. Da alle gjestene var kommet, var det varm mat å få. Deretter samling ved kisten som stod i mellomkammerset i hovedbygningen.

Pastor Anton Leere holdt minnetale. Forhenværende husmann Andreas Olsen Heen la krans på båren fra tidligere og nåværende arbeidere.

Deretter gikk turen til Hærland kirke. Så mange som 60 hestekjøretøyer satte seg i bevegelse, samt en bil kjørt av Gudbrand Laugslet. Det var en vakker høstdag der folk undret seg over den skjønne naturen.

Det ble en gripende stund i kirka med salmesang og høyskolebestyrer Olaf Funderud som organist.

Deretter gikk turen tilbake til Dal der det ble servert middag, kaffe og senere kveldsmat. Oppbruddet skjedde ved

halv to-tida om natta.

Johanne Bjørnstad var kokke. Overbrannmester Hesselberg fra Oslo var vert og Kristian Skaug tok seg av det ytre med hester og kjøretøy. Hærland Sangforening ved leder M. Sandem sang både i kirka og i hjemmet.

Jørgen gifter seg og overtar gården

Selv om Tollef Dahl var en meget kjent og vel ansett person, er det nok barnebarnet, Jørgen, eneste barn til Christian og Maren Thorine, som ble den mest kjente. Men han levde i en tid med bedre kommunikasjonsmidler.

I 1905 tok Jørgen over gården. Samme år giftet han seg med Marie Lier fra Trøgstad. På den tid, da mange satte rokk og vev på skraploftet, kom Jørgen med det løftet at fant han ikke ei jente som kunne veve og selv veve brudekjolen, ville han ikke gifte seg. Og hun som han fant, Marie Lier, oppfylte kravene og vevde og sydde selv brudekjolen.

Kona reddet meg

Jørgen skriver mye bra om henne: «Jeg var ikke bedre enn andre. Heller ikke verre. Men jeg lærte at min egen motstandskraft mot dårlig liv og flørting var ikke mye verd. Og jeg bebreida meg sjøl at jeg ga meg i kast med moro som etterpå gjorde meg uglad. På dette området ble bekjentskapet med min tilkommende hustru det som reddet mitt ungdomsliv. Samværet med henne virket som en befrielse... Etter ett års bekjentskap til og med hverandre besluttet vi å tro på hverandre og leve livet sammen. Samværet – samlivet med henne gjorde at jeg aldri kunne få meg til å si noe av alt det stygge

som jeg hadde lært i mine første bandomsår.. Men helt glømmes jo ikke den dårlighet som læres i bandommen.»

Om Jørgen heter det i et avisutklipp at han var «en av de mest særmerkte personligheter i Indre Østfold». Og enislandsk redaktør skrev: «Jeg har fått mer ut av en samtale med Jørgen Dahl enn med noen professor».

Utsatt konfirmasjon

Jørgen var sterkt imot at prestene kunne si nei til å konfirmere noen. En gang tok han med seg hjem en konfirmant som ikke hadde sluppet frem; og underviste ham. Og f~gikk så til presten og sa at han kan det som trengs til "salighet". Bli han ikke konfirmert nå; så går jeg til bispen. Da ble han konfirmert.

Om husmannsgutten Theodor fra Madshytta under Krogstad, ble det fortalt at da han skulle til presten for innskriving til konfirmasjon, fikk han med seg en stor mysost som gave. Slik brukte å hjelpe. Men presten slapp ham ikke frem til konfirmasjon. Da han kom hjem og fortalte mora det, dro hun til prestegården og sa hun ville ha mysosten tilbake. Men problemet var at prestedøtrene hadde allerede kuttet av stykker av osten. Derimot ville presten betale henne erstatning.

"Neis penger ville hun ikke ha, enten osten hel tilbake, eller gutten konfirmert." Da måtte presten si ja til å konfirmere ham. Gutten ble senere byggmester.

Engasjert i folkehøyskolene

Jørgen ble sterkt engasjert i folkehøyskole-bevegelsen. Det innebar også stor interesse for slekts- og

bygdehistorie, også husmennesenes situasjon.

Han ble mye brukt som foredragsholder, ikke bare i Norge, men i de andre nordiske landene også

Jørgen var aldri valgt inn som fast medlem av kommunestyret, men møtte av og til for Jørgen Hedemarken. I en sak talte Jørgen sterkt for sitt syn. Men da han stemte, stemte han motsatt. Da undret kommunestyrerepresentantene seg. Han svarte da: «Når jeg taler, taler jeg for mitt syn. Når jeg stemmer, stemmer jeg slik representanten Jørgen Hedemarken ville ha gjort.»

Hard kamp for vei

Selv om Ole Eriksen hadde fått opparbeidet kjørevei til gården fra Buer, trengtes bedre vei. En begrunnelse var kjørevei til og fra saga og høvleriet de hadde. Trøgstad kommunestyre sa ja til å bygge vei hvis Jørgen kunne få flyttet kommunegrensa så Dal ble lagt til Trøgstad. Da søkte Jørgen departementet om å få flyttet kommunegrensa så ønsket ble oppfylt. Departementet sa ja til det. Men da reagerte de kommunale myndigheter i Eidsberg og vedtok i 1928 å bygge vei fra Løkka til Dal. At Jørgen var sta, var ikke ukjent. Selv kommunegrenser klarte han å få vedtak på å flytte.

Nei til Kongens fortjenstmedalje

For sitt samfunnsengasjement ble Jørgen tildelt Kongens fortjenstmedalje. Men den sendte han tilbake til kong Haakon. Visstnok med takk for lånet. Han mente han ikke fortjente medaljen. Han hadde bare gjort det enhver burde gjøre. Dessuten fikk dikteren Øverland medalje på samme tid. Jørgen var ikke

fornøyd med Øverland. At også han fikk medalje var neppe med på å gjøre medaljen mer ettertraktet.

Fikk første Wilse-medalje

I 1940 overlot han gården til sønnen Kristian. Den 13. dag jul samme år holdt Jørgen sitt siste store juleselskap for husmenn og arbeidere.

Jørgen fikk Wilse-medaljen for sin innsats blant annet i Eidsberg historielag og for Folkenborg-museet. I sin takketale sa han at han ikke hadde gjort mer enn han pliktet å gjøre. Noe han skyldte sin hjemkommune. Han understreket den hjelp han hadde fått av andre, både kvinner og menn.

I talen understrekte han klart det positive ved den gamle bondekulturen og også det samholdet som hadde vært på gården. Han var klar over at ikke alt gammelt var godt og heller ikke alt nytt var bra.

Om endringene som han hadde opplevd, nevnte han særlig at maskinene er i ferd med å ta overhånd over menneskene. Han mente at det tok bort noe av arbeidsgleden. Så fryktet han også materialismen. Og i alt det som endret seg, minnet han om det fjerde bud om å hedre sin far og mor og ikke vanvørde minnet deres. Jørgen Dahl døde i 1959, kona i 1944.

Dagligliv på Dal

Måltidene på gården var slik omkring 1860: I fem–seks-tida var det vassvelling med havreflatbrød i mjølk. Ved dugurden i åtte-tida åt man den vellingen som var igjen. Dessuten flatbrød og smør og ost, eller sild ved siden av vellingen. Maten de fikk ved siden av vellingen ble lagt på flatbrød,

ikke på tallerken. Graut, velling og suppe ble satt frem i trefat eller trau. Som oftest åt flere av samme fat. Til middag kl. 11–12 var det gjerne byggrynsgraut én gang i uka. Ellers var det suppe med kjøtt eller flesk. Sild hadde de én gang i uka.

Noen år litt senere ble det vanlig med ettermiddagskaffe og to sukkerbiter. Eftasverd var kl. fire. Da fikk de melk eller kaffe og et halvt brød til hver. Smør og sirup. De spiste brødet uten å dele det. Av og til ost og sur melk til eftasverden. Til kvelds var det havremjølsgraut eller velling med flatbrød i.

Husbondsfolket spiste som regel i kammerset. De hadde samme mat som de andre, men fikk maten på tallerken.

Folketellingen i 1845 viste at det var 18 mannekjønn og 24 kvinnekjønn på gården. Det var jentene som røktet kuene, grisene og sauene. Mannfolka holdt seg unna dette. Melkinga og fôringa skulle være ferdig mens det var dagslys, så de slapp å bruke ild i uthuset.

Etter at sauene var klippet og ulla vasket og tørket, begynte jentene å karde og spinne. Veving av lin og bomull skjedde om sommeren. Alt som de brukte av tøy både til husfolket og tjenerne ble laget, spunnet, vevd og sydd på gården.

Gulvene ble skuret annenhver lørdag. De andre dagene sopte de. Alle på Dal ble innprentet at maten skulle man ha respekt for. Ikke noe skulle kastes. Kunne ikke menneskene ha det, skulle dyra få det. Når man skulle bryte av flatbrødet, skulle man bryte det mot seg og ikke fra seg, for da støtte man maten fra seg. I høyonn og kornskurd skulle hvert strå plukkes opp.

En av de ni husmannsplassene under Dal. Husmennene og deres familier hadde det godt på Dal. Mens Jørgen Dahl en tid lå på Lovisenberg sykehus, kom historikere fra Oslo og tok opp på bånd det som Jørgen

Privat foto

Husmennene

Når de første husmennene kom til Dal er ukjent. Men i 1880 var det ni husmannsplasser: Sandbekk, Tørbråten, Bruserud, Korperud, Østre og Vestre Sætra, Bråten og Piperud.

I mange beretninger får man et klart inntrykk av hvor ille husmannsfamiliene hadde det landet over. Ikke bare økonomisk, men også ved at de ble hundset og sett ned på. Giftermål mellom bønder og husmenn var omtrent forbudt.

I følge det som kommer frem i det Jørgen Dahl skriver både fra hans egen tid og tidligere, så tyder alt på at husmennene under Dal gård hadde det så bra som mulig. Når de jobbet på gården, spiste de inne på gården. Og ved årsoppgjøret ved nyttår var alle invitert til stort selskap. Dessuten var

to av husmannsplassene reservert for enker.

Lønnen var liten, men det må forstås på bakgrunn av at de fikk mye av det de trengte som klær og brensel på gården.

En husmannskontrakt fra 1880 opplyser at husmannen Petter Johansen på Bruserud skal betale kr 60 i årlig leieavgift. Til avdrag på disse arbeider han hos eieren, Tollef Dahl, for 33 øre dagen om sommeren og 20 øre vinterdagen (arbeidsdagen var da kortere)

Dal hadde sitt eget pengesystem. Hver dag fikk de for utført arbeid en pengeseddel, det vil si et tykt, men lite stykke papir av papp. På det kunne det stå et seks-tall som betydde seks shilling. Men siden man ikke kunne bruke disse pappkortene andre steder enn på Dal, så var de mer å regne som en regnskapsbok.

De hadde et eget privat pengesystem på Dal. For utført arbeid fikk arbeiderne et lite kort av papp med hva de hadde til gode. Husmennene samlet på disse kortene, og ved årsoppgjøret kunne de se hvor mye de hadde til gode. Foto Torbjørn Greipsland.

Husmennene samlet på disse papp-lappene. Ved årsoppgjøret så man om de skyldte husbonden penger, eller om de hadde til gode. Økonomien til Tollef Dahl var ikke god de nærmeste årene etter at han hadde tatt over gården, blant annet på grunn av gårdskjøp på Authen i Høland, en gård han senere solgte til broren. Tollef var nær ved å gå konkurs. Både han og husmennene arbeidet hardt, og han sa at det måtte de gjøre fortsatt.

Da Tollef nevnte det for dem at han var nær konkurs, sa en av husmennene: «Da skal vi jobbe enda hardere.»

Situasjonen ble imidlertid mye bedre i 1860 da kona fikk en arv etter hennes fosterforeldre. Da samlet han husmennene og ettergav dem det de skyldte ham. Tollef satte husmennene

høyt og har skrevet mye om dem. Det avgjørende var at de var trofaste arbeidsmenn, ikke hvilken stand de tilhørte.

Selv om forholdet mellom Tollef og husmennene var godt, betyr det slett ikke at levestandarden deres var god, noe den heller ikke var for andre husmenn her i landet.

Da Jørgen en tid lå på Lovisenberg sykehus, kom historikere fra Oslo og satt ved sykesengen i flere dager for å høre ham fortelle, særlig om husmennene. Noen av historiene han fortalte, tok NRK opp på bånd.

Underlige skikker på Dal

Jørgen Dahl skrev mye om «skikker og troer» på Dal, 20 tettskrevne sider.

Ved måltidet på julekvelden hadde de

tent lys. Hvis veken på lyset krummet seg mot utgangsdøra, var det tegn på at en av dem som satt ved bordet skulle dø i løpet av kommende år. De gamle fortalte at hvis en jente skulle finne ut hvem som skulle bli hennes, skulle hun julekvelden gå ut og gå tre ganger rundt fjøsbrønnen. Så ville kjæresten vise seg. Tok hun et fylt brennevinsglass ville hun finne ut om han var drikkelig. Hvis han tok og tømte det, ville han bli drikkelig. Slo han derimot glasset ut av hånda på jenta, kom han ikke til å drikke. Julekvelden måtte alle holde seg. Tollef fortalte at da han var liten dekket de vinduene til slik at det ikke var mulig å se lyset utenfra. Gjorde de ikke det ville tassen ta buskapen til sommeren også at ingen måtte gå i uthuset med lys julekvelden, for da ville ingen få fred for nissen. Husholdersken, Julie, fortalte om en mannsom hadde en hest som hadde trtødd feilog fått et sår som ikke ville stoppe å blø. Da kom han på at han hadde smurt støvlene inn juledag før de dri til kirke. Da tok han og skrapte fett av støvlene og smurte det på såret. Straks soppet blødningen. et interessant forhold er at tjenestejentene kunne få drikkenger, tips. For hvis det kom besøk, det gjaldt ikke bare på Dal, så måtte de sette i gang å varte opp og derved gå glipp av tid de skulle ha til å lage tøy til seg selv. Jørgen sier er at bestefaren, Tollef, var god til å gi tips når han var på besøk andre steder.

Hva trodde Dal-folket på?

Christian, Jørgens far, trodde fullt og fast på mørkemaktenes innflytelse i menneskenes liv. Under første verdenskrigen ble hans tro satt på prøve og tvilen kom: Hvorfor grep ikke den allmektige Gud inn mot all elendigheten? Men han overvant denne tvilen før han døde, og så at Gud var den sterkeste. De siste dagene han levde, var han så fornøyd og smilte. Gud hadde gitt ham fred. Et varmt håndtrykk som Christian ga Jørgen, betydde mye for sønnen. Det var som å få tilgivelse for alle feil og uforstand.

Jørgen Dahl ble konfirmert i 1890. Det skjedde i Trøgstad kirke siden han hadde gått på skole på Havnås. Jørgen gikk til alters og mottok nattverden, slik det var vanlig den gang for alle. Prost Sommerfeldt var streng i sin undervisning både mot seg selv og andre, ifølge Jørgens egen beretning. Særlig minnes han prestens strenge undervisning om «nattverden». Det siste underviste han så grundig om at Jørgen i sitt 79. år ikke hadde våget å gå til alters siden. «Vi som var av et hårdt sinnelag... den skrekk for å nyte nattverdens sakrament uverdigg som prost Sommerfeldt hadde satt inn i meg, har gjort at jeg siden aldri har våget meg til nattverdbordet, enskjønt jeg mang en gang har følt trang til det», skrev Jørgen.

Han var nok ikke den eneste som opplevde det slik. Helt opp til våre dager har mange fått det inntrykk at nattverdsmåltidet er for de vellykkede, ikke et styrkemåltid for enhver kristen.

Bønnen, Fader Vår, ble bedt både før og etter dagens første mål på Dal. Senere på dagen ba enhver en stille bønn ved måltidene.

Stille søndag før påske

Søndag før påske måtte ingen gå bort i besøk. Da skulle familien ha fred, det gjaldt alle søndagene før en stor helg. Skjærtorsdag måtte man ikke ete kjøtt eller flesk, det skulle helst være mjølmat. Men langfredag var det kjøtt og flesk.

Langfredag skulle den som var først oppe fly rundt og pryle med bjørkeris den som ennå ikke var oppe. Det gjaldt å plage folk. Det var kristelig. Derfor skulle mannfolka denne dagen ha et tungt arbeid, som å gjøre reint hos sauene. Påskedags morgen mente folk at sola gjorde et hopp, og at det var mulig å se det om var man oppe på en ås. Det var en fast tro blant de eldre.

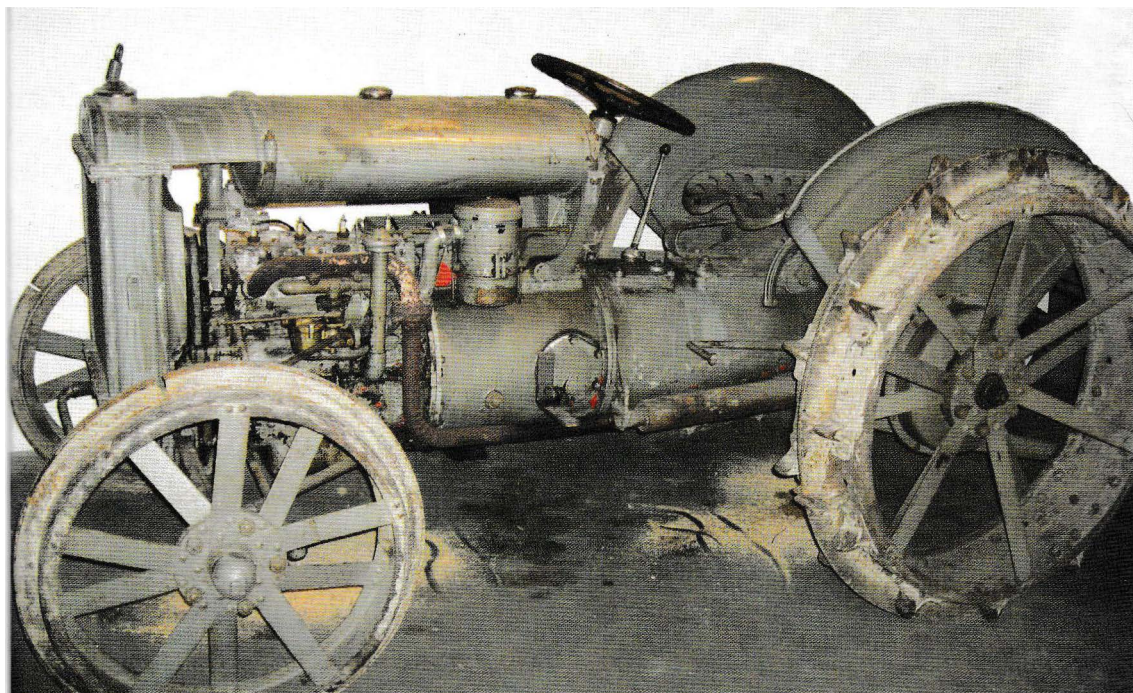
Fra tirsdag kveld i påskeuka hadde husmennene fri til fjerde påskedag, mens jentene hadde fri til å arbeide for seg selv fra onsdag middag i påskeuka til fjerde påskedag om morgenen.

Artige historier

Edvart Syversen Sagstua var en skjemtegauk. Han sa det var forskjell på lyden fra rokken når jentene arbeidet for seg selv eller for husbonden. Når de arbeidet for husbonden, sa rokken «Jerusalem – Jerusalem», og når de arbeidet for seg selv «Jeriko – Jeriko». Jerusalem uttalte han sakte, men Jeriko fort og kort. Tydelig at det var forskjell i tempo.

I 1962 vakte det stor interesse da eieren av Holleby, Ole E. Høstbjør, kjøpte traktor nr. 30 000, en Ferguson fra Eikmaskin. «Indre Smaalenenes Avis» hadde oppslag om saken, der det blant annet stod at herr og fru Høstbjør ble overrakt et gavebrev fra Eikmaskin med innbydelse til en ukes opphold i England for å se Ferguson-anlegget.

Men en annen begivenhet ble også omtalt. 25 år tidligere hadde nemlig

I 1937 kjøpte Jørgen Dahl en traktor av merket «Ferguson» – lik denne som nå står på Folkenborg museum. Foto Torbjørn Greipsland.

salgsrepresentant Harald Eik fra Eikmaskn i Scavanger vært på Dal for å demonstrere en traktor. Jørgen Dahl hadde bedt salgsrepresentanten demonstrere traktoren i en bratt bakke i nærvær av masse folk. Jørgen ville se hvordan det gikk. Det gikk så bra at avisen skrev at «Jørgen Dahl - som den skøyeren han kunne være - tok av seg - hatten og bøyde seg for traktoren». Men salgsrepresentanten hadde liten tro på at han skulle få solgt en traktor her, så han hadde det travelt med å komme seg videre. Han sa derfor nei da Jørgen ba han inn på kaffe.

"Du får i hvertfall bli med inn så lenge at vi får skrevet under kontrakten." sa Jørgen Dahl. Og da var det ikke noe "nei takk" lenger.

Demonstrasjonen og salget på Dal var ikke glemt da det ble feiret at Ole E. Høstbjør hadde kjøpt traktor nr. 30 000 og denne ble overlevert på tunet ved den ærverdige Holleby-bygningen. For nevø av salgsagenten som var der i 1937, nemlig Egil Eik, sa at Dal var blant de aller første gårdene her i landet som kjøpte en Ferguson-traktor. Eik sa at historien fra Dal var viktig, for det ble den gang sagt at å selge en traktor til en så fremsynt mann som Jørgen Dahl, var like viktig som å selge til 100 andre. Og Jørgen Dahls sønn, Kristian, ble overrakt et flott armbåndsur.

På Oslotur med kalv

At Jørgen Dahl også kunne være en skøyer, er det neppe tvil om. For historien om da han tok en kalv som han ga navnet «Askeladden» - nå skulle han ut i verden - med fra Dal til Oslo, er nesten ikke til å tro. Dessuten hadde han med 100 kilo poteter og en

Jørgen Dahl, slik som de eldste i Eidsberg husker ham Høyt respektert i bygda for mangesidig innsats på ulike områder, ikke minst for historielaget og Folkenborg museum. Og med en utpreget sans for humor! Foto Tore Grinna.

oksehud. Men turen ble omtalt over to sider i et julehefte i 1837 av redaktør Bråten.

Hva ville Jørgen? Jo, vise at bøndene får for lite for sine produkter. Han prøvde å få byttet oksehuden med en håndveske. Men det gikk ikke. Hva så om å få barbering og hårklipp for 50 kilo poteter? Nei, sa barbereren, hårklipp og barbering kommer på kr 2, men potetene er bare verdt kr 1.80.

Kunne de få et par sko for kalven? Nei, det gikk heller ikke. Til slutt ble kalven solgt til slaktehuset for 15 kroner. Så kjøpte de kalvefrikassé på Dampkjøkkenet før de vendte hjem igjen. Konklusjonen var nok klar: Bøndene får for lite for sine produkter. Men moro hadde de tydeligvis hatt det.

«Haakon»-redaksjonen undres om ikke Jørgen Dahl ville vært en viktig mann i årets jordbruksoppgjør?